

GAZETA TRANSILVANIEI

Abonamentul: pentru Austro-Ungaria pe un an 24 cor.; pe 1/2 an 12 cor.; pe 3 luni 6 cor., pentru România şi streindătate pe un an 40 lei; pe 1/2 an 20 lei.

ZIAR POLITIC NAŢIONAL.

Apare seara, în fiecare zi de lucru.

Redacţia şi administraţia: Strada Prundului Nr. 15.
Inseratele se primesc la administraţie. Preţul după tarif şi învoială.
Manuscrisile nu se înapoiază TELEFON Nr. 226.

Chestiunea creşterii şi scăderii populaţiei.

De Dr. med. Mircea Mocanu.

I.

E uşor de înţeles că războiul modern cu scăderea îngrijitoare a numărului naşterilor plus pierderile ce depăşesc 6 milioane în morţi şi răniţi ale combatanţilor, a făcut foarte actuală problema populaţiei, căci nu numai pierderile colosale pozitive, reprezentate prin nimicirea atâtor vieţi tinere şi înfloritoare slăbesc într-un mod poate ireparabil statele, ci şi aşa numitele pierderi negative, reprezentate prin sutele de mii de copii, a căror naştere a rămas neîntâmplată în urma războiului sau mai bine zis, cari nici nu s'au conceput.

Aşa d. e. în timpurile bine-făcătoare ale păcii numărul naşterilor era între anii 1900—1906 la 1000 de locuitori: în Germania 35, Rusia 57, Austria 33, tot atât în Anglia şi Italia, în Franţa abia 18. În anul 1915 — după cum citeşc într-o revistă medicală berlineză — numărul naşterilor a fost în Germania abia 23 la 1000 de locuitori şi socotind populaţia Germaniei 65.000.000, era numărul naşterilor anuale 2.275.000 în 1900; iar în 1915 a fost 1.495.000*.

Diferenţa devine şi mai mare considerând că mortalitatea copiilaşilor noi născuţi în toate statele beligerante e mult mai mare, decât în timp de pace, din cauza condiţiunilor mai rele de naştere şi de viaţă. Prin urmare ne putem face o idee clară: ce statistică lugubră dă războiul modern şi în privinţa scăderii naşterilor copilaşilor capabili de viaţă. Mai vorbitoare e statistica d. e. a oraşului Viena, din care vedem mai bine deosebirea între naşteri şi mortalitate. Astfel în 1911 s'au născut 41.000 de copii; mortalitatea a fost de 33.400. Rezultă deci un surplus de 7600 copilaşi. În 1915 însă se nasc vii

* Dar şi această cifră a revistei berlineze, am impresia, că e cam exagerată.

29.257, mortalitatea e însă şi mai mare decât această cifră şi anume 30.347, de unde rezultă, că foarte mulţi copii s'au născut morţi.

Prof. Dr. Tandler din Viena — într-o admirabilă conferinţă „Războiul şi populaţia”, ținută la societatea medicală de acolo, împarte foarte corect pierderile cauzate de război în cantitative şi calitative. Pierderile cantitative sunt reprezentate în cea mai mare parte tocmai prin cifrele arătate mai sus, dar tot aici e încă de amintit sterilitatea multor bărbaţi, pe urma bolilor sexuale acvitate în războiul cel lung. Bolile sexuale au luat durere un caracter epidemiologic, ceea-ce nu-i mirare într-un război așa de lung. În războiul mai scurt din 1870/71 — de 9 luni, la o armată de 1/2 milion erau în armata germană 33.568 soldaţi cu boli genitale. Apoi o pierdere însemnată cantitativă rezultă şi din avorturile involuntare la o păreche îmbolnăvită. Aşa d. e. la părinţi sifilitici adesea abia după 3—4 avorturi se întâmplă că se naşte primul copil capabil de viaţă. E lucru cert apoi, că în război s'a mărit şi numărul avorturilor criminale.

Pierderile calitative sunt şi mai variate. Aci aparţin în prima linie invalizii războiului. În războiul ruso-japonez statistica japoneză arată la o armată de 1.200.000—70.000 invalizişi 86.000 morţi, prin arme şi boli*).

Invaliditatea are cel puţin o parte bună, că nu e ereditabilă. Dar pe de altă parte azi nu mai putem susţine, că războiul are un efect selecţionist asupra indivizilor şi popoarelor şi că din război rezultă un avânt moral şi material al popoarelor. Nu, fiindcă azi sunt prea mari pierderile

*Cifra de 6 milioane pierderi ale combatanţilor acestui război, e socotită tocmai aproximativ după pe d. r. autenticitate ale statisticei ja on ze. — Va zice cineva, că nu se pot compara într-un câmp pierderile de azi din cauza mijloacelor tehnice: așa de perfecţionate sunt mult mai mari, — dar să nu se uite, că în acelaşi timp epidemia de boli infecţioase în războiul actual, graţie ştiinţei medicale şi medicilor, au produs abia pierderi neînsemnate.

popoarelor combatante, fiindcă în război se perd tocmai indivizii mai sănătoşi trupeşte şi sufleteşte. Din contra putem afirma, că războiul este o selecţie a celor maislabi, a celor mai puţin capabili pentru serviciu de război — (diferite anomalii constituţionale, diferite turburări ale organelor simţurilor, afecţiuni ale plămânilor, inimii şi rinichilor) tocmai boli, cari, chiar dacă nu le putem numi ereditabile, transmit descendenţilor o predispoziţie înăscută faţă de aceste boli. Iar faptul acesta constituie după invaliditate earăşi o pierdere calitativă de primul rang.

Şi în sfârşit transformările rapide economice, greutăţile crescânde ale vieţii, abuzul de alcool şi tutun, cu care vrând-nevrând pe nesimţite s'au dat soldaţii în război, restrângerea moralei şi a învâlmântului şcolar tocmai la tineretul în vârstă mai uşor de sedus, creşterea prostituţiei — sunt tot atâtea rezultate triste ale războiului, pierderi calitative ale acestuia. În vederea unor așa de mari şi de multe pierderi calitative e natural, că în parlamente şi congrese, ziare şi reviste se caută mijloace de remediere.

În articolul viitor voi înşira aceste mijloace în ordinea crescândă a importanţei lor, făcând mai întâi un mic istoric.

Un profesor german despre pace.

Profesorul de economie politică dela universitatea din Berlin Dr. Scholler scrie un articol în revista „Neue Politik” ajungând la următoarea concluzie:

Dacă Englitera ar renunţa la o mică parte din planurile ei de dominaţiune mondială, şi ar ceda o parte din Congo-belgie, păstrând pentru sine Calais-ul, stadiul unei păci s-ar apropia.

Scholler încheie:

Pe acest pământ este loc destul pentru Germania, Austro-Ungaria şi Englitera.

Libertatea voinţei.

de M. Străjanu.

b.) Determinismul sau marginile libertăţii morale.

Conştiinţa despre propria sa libertate, pe care se întemeiază responsabilitatea şi însemnătatea morală a vieţii, face pe omul neinstruit să creadă, că el, neoprit de piedeci materiale sau morale, e deplin liber, că voinţa nu e supusă nici unei influenţe din afară, că el ar putea face în acelaşi timp două lucrări opuse, dacă ar voi. Însă întrebarea cea mare e tocmai aceasta, dacă el ar voi să facă așa ceva. Răspunsul nu-l poate da decât experienţa, şi el este negativ. Pentruce nu poate voi omul în acelaşi timp două lucrări opuse, este altă întrebare, al cărei răspuns ni-l dă ştiinţa experimentală şi reflexiunea. În trecut se aflau şi oameni culţi şi spirite superioare, cari erau deplin convinşi despre libertatea nemărginită a voinţei. Libertatea, zicea V. Cousin, nu este o problemă, ea este un fapt, care nu are trebuinţă de demonstrare. Tot așa credea Voltaire şi alţii; pentrucă ţineau samă numai de factorul lăuntric al lucrării, de voinţă, iar nu şi de factorul din afară sau de motivele, cari provoacă şi hotărăşesc lucrarea voinţei. Aşa s'a născut cea lungă dezbateră despre libertatea absolută, numită *liberum arbitrium indifferentiae*, în contra căreia e atât de cunoscut în istoria filosofiei argumentul cu măgarul lui Buridan.

Privită în legătură cu mediul înconjurător, libertatea voinţei e mărginită, e numai relativă. Lucrările ei ca „fenomen”, iar nu ca „lucru în sine”, sunt supuse legii universale de causalitate, ca toate fenomenele naturii. Ori ce voeşte şi face omul, ca şi ori ce simţire şi cugetare a sa, are temeiul sau cauza, pentru care voeşte, simte şi cugetă așa şi nu altfel.

Cauzele, cari determină voinţa, numite în special motive, sunt de două feluri: unele intuitive, adică percepţiuni sau senzaţiuni (vederi) de lucruri prezente; altele abstracte, adică cunoştiinţa sau cugetări despre lucruri depărtate sau apropiate, în timp şi în spaţiu, în trecut şi în viitor. Animalele neraţionale se conduc numai de motive intuitive; ele trăesc sub influenţa impresiunilor minutului de faţă; şi acele impresiuni, cari au maimultă putere asupra simţurilor lor, le determină lucrarea. O excepţiune pare a face dresura şi instinctul. Însă excepţiunea e numai aparentă; pentrucă şi animalul dresat face lucrarea învăţată numai la un semn dat, adică sub impresiunea unui lucru de faţă; memoria lui, ca şi a celorlalte animale, n'are puterea de a păstra cunoştiinţele câştigate despre lu-

cruri, ci numai de a le reproduce sub impresiunea aceluiaşi lucruri.

Lucrările instinctive sunt conduse în adevăr de imboldul lăuntric, întâmpărit şi oarecum cristalizat în organismul animalului. Însă şi acest imbold este deşteptat numai prin semne din afară. Paserile călătoare pleacă în alte ţări numai când simţesc apropierea anotimpului, de care vreau să fugă; albinele se împrăştie pe câmp, să adune miere şi ceară, numai când văd lumina zilei şi când aerul e cald şi liniştit; întunecul, frigul şi furtuna le opresc de a se depărta din adăposturile lor.

Creerul omului, mult mai dezvoltat decât al animalului, pe lângă facultatea de a cunoaşte, numită inteligenţă în înţeles mai restrâns şi comună omului cu toate animalele, are şi minunata putere, numită memorie, de a păstra şi a reproduce cunoştiinţele câştigate odată; şi o altă înlesnire şi mai preţioasă, numită judecată şi raţiune, de a combina cunoştiinţele între sine şi cu impresiunile momentului, de ale compara şi a alege dintre ele pe acelea ca motive ale lucrării sale, cari îi convin mai bine, adică de a delibera. Rezultatul deliberaţiunii este hotărârea de a împlini lucrarea însemnată prin ideea aleasă ca motiv hotărâtor.

Mulţămită memoriei, şi raţiunii care se întemeiază pe memorie, şi căreia omul îi datoreşte limba, societatea politică, ştiinţa, artele şi civilizaţiunea, cercul motivelor între cari are să aleagă, pentru el este mult mai mare decât pentru animalul neraţional. Prin facultăţile sale intelectuale, el se emancipează de sub influenţa impresiunilor momentului, devine stăpân pe simţimintele şi pasiunile sale, cuprinde în mintea sa trecutul, şi reflectă asupra viitorului. Această înlesnire de a se smulge de sub puterea senzaţiunilor momentului de faţă, şi de a alege între numeroasele motive adunate în mintea sa, sau a delibera, a chibzui înainte de a face ceva constituie libertatea voinţei, care lipseşte animalelor inferioare omului.

Omului nedepins cu reflexiunea i se pare că această libertate e nemărginită, şi că între mai multe lucrări propuse el ar putea împlini în acelaşi timp pe ori care. Pentrucă aici motivul e cu totul nematerial, e o noţiune sau o gândire, şi observarea acestui motiv scapă conştiinţei concentrate asupra actului de a voi. Precum în cunoaşterea lumii din afară inteligenţa de rând deprinsă a observa mai mult suprafaţa lucrurilor decât interiorul sau puterea lor, așa în cunoaşterea eului său inteligenţa absorbită în cunoaşterea voinţei şi a lucrării sale, nu observă şi legătura ei cu lucrurile din afară, reprezentate în minte numai prin imagini

Din cântecele noptilor de veghe...

Iubire.

I.

O tu seamă, nouă primăvară!
Tu armonie dulce, îngerească,
Tu sfântă dimineaţă, lină seară,
Ce-mi faci acum struna să-mi
doinească!
Tu ce-mi aprinzi privirea de norocul
Norocului ce par'că-mi iese-n cale,
Ce dulci sunt clipele, ce cald e focul
Ce tremură în cântecele tale!
In ochiul beat urăde azi tărâ
Şi-n inima-mi e-atăta mângâiere
Că-ăşi vrea să sorb acum bucuria
Cu tot al meu, dar nu mai am putere!
Iubire, evanghelie divină,
Drum spre tării în veci înseninate,
Azi ţie bietu-mi suflet şi se-închină
In murmurări de rugăciuni curate!
Rămâi pe veci în calea vieţii mele
Şi-n inima-mi pe veci cum eşti acum.
Am plâns atât pe-a vieţii drumuri
Igrele
Şi-am fost așa pustiu în greul drum!
Rămâi că mâne-n zori când liturghia
Frumoasei vieţii va tresări pe culmi
Şi când vrăjii şi beţi de duioşia
Vieţii—s-or clăti voinicii ulmi
Eu am să ies birutor şi pasul
Vui-va lung în pacea dimineţii
Şi voi umplea pământu-ntreg cu
glasul
Ce va cuprinde toată forţa vieţii.
Striga-voiu măndru codrului ce-şi bate
Lin cetinele brazilor voinici

Că-n lumea ta cu vrăji netulburate
Se schimbă-n zei drumeţii cei pitici!
Striga-voiu codrului ca să-şi trimită
Toată podoaba-mpărăţiei lui
Ghirlanda asta veacuri împletită
Pe struna harfei mele să-mi-o pui!
Şi sus, apoi, pe stâncea solitară
—Unde tărâ blândă se apleacă
Peste pământul care se-nfioară
Simţind eternu-n inima-i săracă —
Am să-ţi instrum orfeică mărire
Cum nu-ţi cântase nici un cântăreţ
Ce te-a avut în inima-i — iubire —
In pribegia aştă mândre vieţi!
Va tremura şi codru-extaziat
Şi zările s-or lumina de-odată
De strălucirea inimii cântat
Ţie, iubire vecinică curată!

Ah, inimă, tu noapte îngheţată,
Aşa-i că de-astăzi n'o să plângi atăta
Aşa-i că moare-o noapte blăstămată
— Ce grea era pustia, mohorâta —
Aşa-i că de-astăzi ai şi tu o rază
Să-ţi însenine-adâncurile-n ghiţă?
Că ai şi tu un soare ce-nviază
Pustiul care-a stâns atăta viaţă,
Că ai şi tu un templu sfânt în care
Te vei retrage să visezi în pace,
Un strop din mângâierea vieţii-amare
Şi-n bucurii atăta de săracă!
Că ai să crezi în biruinţa vieţii
Şi ai să lupţi, să cânti, să te-nfiori
Şi ai să fi ca-n faptul dimineţii
Unei atăt de sfinte sărbători!
Aşa-i că de-astăzi noaptea-i pe
[sfârşite?]

Tu ce-n priviri ai strălucirea sfântă
A cerului de-apururi fără nori,
Că de-armonia aştui ceru ce cântă
Tu singură poate că te-nfiori,
Tu intruparea visurilor mele
Visată-atătea nopţi de reverie
Cea aşteptată-n drumul vieţii grele,
Ursită ca să-mi fi stăpână mie,
Intinde-mi mâna să-ţi-o strâng cu focul
Ce arde azi în inima-mi întreagă
Căci mi te-a dat Cel sfânt să-mi fii

În viaţa grea, pustie şi pribegă.
Şi lasă-mă să uit că-s trecătoare,
Toate câte trăesc pe-acest pământ,
Că lumea însăşi cu-ori ce clipă moare
Cu tot ce-n necuprinsul aştă sănt
O lasă-mă să uit că este mâne
Şi mâne poate tu mă vei uita
Şi-n trecerea aceasta nu-ţi rămâne
Nimic, nici poate amintirea mea,
Că am să plâng un vis plecat spre
Şi n'am să-ncep nici când să-l mai
Şi fărâmat de zbuicimări deşarte
Eu mâne nu voi şti doar să-l jlesc.
O lasă-mă să uit că cânt acum.

Şi azi când eu-'s stăpânul, numai eu
Şi-a mele-'s toate visurile tale,
Să-mi 'nalţ privirea mea spre
[Dumnezeu]
Să-I mulţămesec că mi te-a scos în cale.

O. Hulea.

Cărţi.

Dr. I. Lupaş: Din trecutul ziaristicii noastre. 1916. „Sămănătorul” Arad. p. 78.

„Între bărbaţi, care şi-au jertfit toată tihna vieţii luptând pentru emanciparea românimii ardeleni de supt jugul sclăviei intelectuale, între regeneratorii neamului nostru, un loc de cinstă i-se cuvine fără îndoială şi lui Georgehe Barişiu, care cinci decenii încheiate a fost apărătorul înflăcărat şi neobosit al tuturor intereselor româneşti. Atopternicia divină i-a îngăduit destulă lungime de zile, ca să poată lupta alături cu două rânduri de oameni, t tdeauna printre cei dintâi şi mai aprigi luptători, făcând să scilipească arma sa, care nu era o sabie, ci un condeiu.

„A învăţat un condeiu drept armă, e de sigur un lucru, care nu prea agită fantezia. Poate fi folositor şi aducător de fericire pentru popoare, dar nu împune mulţimii, care se insufleteşte mai ales pentru eroii sgototoşi şi pentru bravurile lor amefitoare.

„Şi Barişiu nu era un erou de felul acestor. S'ar putea numi şi el erou, dar în alt înţeles: eroul jertfitor al condeului, al muncii fără preget şi al perseveranţei“.

Aşa îşi începe essay-ul distinsul şi tinărul membru al Academiei române: Dr. Ion Lupaş, entusiastul lup-

tător pentru progresul nostru intelectual.

Acum, când soartea gazetăriei noastre preocupă interesul deobşteii, acum, când şi unii chemaţi şi unii nechemaţi îşi agită spiritul pentru progresul presei noastre, cartea dlui Lupaş, conţinând atătea pagini calde din viaţa europeanului şi minunatului Gh. Barişiu, trebuie salutată cu frenezie.

Ce înseamnă, pentru naţiune o presă buuă şi cultă, o spune exemplul tuturor ziarelor mondiale. La 1785 Times-ul fondat de Iohn Walter supt titlul: *Daily Universal Register* avea două sute de abonaţi. Astăzi apare în zece milioane de exemplare. La începutul anilor 1801—1810 supt influenţa covârşitoare a lui Napoleon, gazetăria mondială era o etapă între diligenţele şi locomotiva viitoare a lui Stephenson. — Abia după emanciparea din 1848, se dezvoltă la naţiuni simţul de-a cere şi a sprijini presa naţională şi la noi, Românii, gazetăria adevărată a început-o ardeleanul Gh. Barişiu, de care foarte frumos spune d. Lupaş că „viaţa şi activitatea lui se contopeşte cu desăvârşire în istoria românimii ardeleni din secolul al XIX-lea.

Nu este admirabilă viaţa lui Gh. Barişiu? Un copil crescut la ţară, absovent al universităţii clujene, cu foarte puţine cunoştiinţe înestrat în educaţie, căci poliistoric cum era Gh. Barişiu, cunoştiinţele sale enorme din domeniul filologiei, ale sociologiei, ale politiceii şi le-a câştigat prin munca

